

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2021. gada 14. oktobrī

lietā Nr. 2021-03-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Rīgas rajona tiesas, Zemgales rajona tiesas, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas, Vidzemes apgabaltiesas un Augstākās tiesas pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ pantu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 14. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabaszāģes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai”.

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabaszāģes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 78) 88. punkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 3. aprīļa līdz 2021. gada 12. augustam) noteica:

“Šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabaszāģes daudzumu aprēķina šādi:

88.1. lietotājam, kas nav mājsaimniecības lietotājs, – pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi;

88.2. mājsaimniecības lietotājam – ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās.”

Noteikumu Nr. 78 89. punkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 3. aprīļa līdz 2020. gada 24. janvārim) paredzēja: “Ja izdarīts šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums, sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums, un dabasgāzes cenu nosakot pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā pārkāpuma fakta konstatācijas mēnesī. Pamatojoties uz veikto izlietotās dabasgāzes pārrēķinu, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda izlietotās dabasgāzes pārrēķinu un samaksas termiņu. Lietotājam ir pienākums laikus un pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru.”

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas vairākas lietas par Noteikumu Nr. 78 88.1. un 88.2. apakšpunkta un 89. punkta (turpmāk arī – apstrīdētās normas) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā, kurā tiek vērtēta Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai. Apvienotajai lietai Nr. 2021-03-03 tika piešķirts nosaukums “Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) atbilstību Latvijas

Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai”.

3. Pieteikumu iesniedzējas – Rīgas rajona tiesa, Zemgales rajona tiesa, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa, Vidzemes apgabaltiesa un Augstākā tiesa (turpmāk – Pieteikumu iesniedzējas) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esot vairākas civillietas, kurās sadales sistēmas operators, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, cēlis pret enerģijas lietotājiem prasību par parāda piedziņu. Minētās normas aizskarot enerģijas lietotāju tiesības uz īpašumu, jo pakļaujot enerģijas lietotājus nesamērīgam maksājumam ar sodošu raksturu.

3.1. Apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 64. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, jo Ministru kabinets, šīs normas izdodot, esot pārkāpis likumdevēja piešķirto pilnvarojumu. Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā esot ietverts pilnvarojums Ministru kabinetam noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, un nokavējuma procentu apmēru. Tomēr Ministru kabinets ar Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunktu esot pārdelegējis sadales sistēmas operatoram izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķina kārtības noteikšanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā atbilstoši paša energoapgādes komersanta apstiprinātajām dabasgāzes diferencētā patēriņa normām. Turklāt dubulta apmēra samaksas pienākuma noteikšana neatbilstot Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvertajam pilnvarojumam Ministru kabinetam noteikt nokavējuma procentu apmēru, jo procentiem nedrīkstot piedēvēt soda raksturu.

3.2. Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 105. pantam, jo tajās noteiktā kārtība, kādā aprēķināma samaksa par dabasgāzi, esot neskaidra un neesot aprobežota skaitliskā izteiksmē. Vairākas Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka aprēķina metodes nenodrošina nedz ekonomisko ekvivalenci, nedz arī to, ka patērētās dabasgāzes daudzums tiek noteikts iespējami tuvu tam, kas patērēts faktiski. Vispārīgā gadījumā dabasgāzes patēriņš, kas aprēķināts pēc maksimāli iespējamā dabasgāzes patēriņa metodes, esot lielāks par faktisko dabasgāzes patēriņu.

Nepastāvot saistībai starp apstrīdētajās normās paredzēto kompensācijas apmēra noteikšanas metodi un iespējamiem pierādāmiem, bet nepierādītiem

energoapgādes komersanta zaudējumiem, kompensācijas apmēra aprēķināšanas metode esot nesamērīga un netaisnīga. Civiltiesiska sankcija, kuras apmērs ir 200 procenti no zaudējumiem, kas tiek aprēķināti, pamatojoties uz paša kreditora apstiprinātu zaudējumu aprēķināšanas metodiku, esot acīmredzami pārmērīga un neatbilstoša civiltiesiskās atbildības mērķiem un principiem. Turklāt apstrīdētajās normās ietvertais kompensācijas mehānisms nenodrošinot soda individualizācijas principa ievērošanu. Maksājuma par patērēto dabasgāzi noteikšana dubultā apmērā esot pārmērīga arī, piemēram, salīdzinājumā ar līgumsoda maksimālo apmēru – 10 procenti no pamatparāda summas. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilstot ekvivalences nodrošināšanas principam.

Apstrīdētajām normām alternatīvs līdzeklis varētu būt tāds, ka, nosakot samaksas par patērēto dabasgāzi apmēru, tajā tiktu ietverts konkrēts maksājums kā atbildība par pieļauto pārkāpumu. Nosakot šādu maksājuma pienākumu, vajagot ievērot, ka personas nedrīkst tikt pakļautas nesamērīgi lielam maksājuma pienākumam ar sodošu raksturu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

4.1. Ministru kabinets esot atbilstoši Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā paredzētajam pilnvarojumam noteicis kārtību, kādā aprēķina dabasgāzes daudzumu un samaksu par patērēto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem gadījumos, kad lietotājs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus. Diferencētās patēriņa normas tiekot izmantotas jau vairāk nekā divdesmit gadus, un līdz ar to neesot pamata uzskatīt, ka sadales sistēmas operators būtu patvaļīgi ieviesis kādas izmaiņas šajās normās. Izstrādājot apstrīdētās normas, esot organizētas vairākas konsultācijas un saskaņošanas sanāksmes, kurās apstrīdētās normas vērtētas no sadales sistēmas operatora, patērētāju, uzraudzības, kā arī no juridiskā viedokļa.

Sadales sistēmas operatora rīcībā ne vienmēr esot precīzi un konkrētā laikposmā uzskaitāmi dabasgāzes patēriņa dati, tādēļ esot nepieciešamas alternatīvas neuzskaitītā dabasgāzes apjoma noteikšanas metodes. Ja šādas metodes netiktu noteiktas, dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpējs veiktu maksājumu par tādu patērētās dabasgāzes daudzumu, kas būtu mazāks par faktisko dabasgāzes patēriņu. Tādējādi dabasgāzes apjoma noteikšanas metodes nodrošinot

to, ka enerģijas lietotājam nav ekonomiska pamata pārkāpt dabasgāzes lietošanas noteikumus.

4.2. Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi esot, pirmkārt, nodrošināt energoapgādes sistēmu efektīvu un operatīvu darbību visas sabiedrības interesēs; otrkārt, atlīdzināt sadales sistēmas operatoram un citiem enerģijas lietotājiem nodarītos zaudējumus un radušos izdevumus sakarā ar enerģijas lietotāja darbībām, kas vērstas uz dabasgāzes patēriņa uzskaites samazināšanu vai dabasgāzes lietošanu bez maksas; treškārt, aizsargāt enerģijas lietotājus pret dominējošā stāvoklī esošiem energoapgādes komersantiem.

4.3. Apstrīdētajās normās noteiktais pārrēķins, kura rezultātā maksājums par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem veikams dubultā apmērā, esot piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tādējādi sadales sistēmas operatoram tiek atlīdzināti visi iespējamie zaudējumi un izdevumi, kas radušies tādu enerģijas lietotāja darbību dēļ, ar kurām tas samazinājis uzskaitītās dabasgāzes patēriņa apjomu vai radījis iespēju patērēt dabasgāzi bez maksas. Zaudējumu nodarīšanas faktu esot grūti konstatēt ar tīkla īpatnībām saistītā komercuzskaites mēraparātu izvietojuma dēļ. Proti, dabasgāzes uzskaites mēraparāti esot izvietoti objekta īpašniekam piederošā nekustamajā īpašumā, bet attiecīgie īpašnieki nenodrošinot piekļuvi šiem objektiem. Turklāt sadales sistēmas operatoram neesot iespējams precīzi konstatēt, kurā brīdī enerģijas lietotājs pieļāvis pārkāpumu un cik liela apmēra zaudējumi nodarīti. Tādēļ izlietotās dabasgāzes pārrēķina periods esot aprobežots ar vienu gadu, lai aizsargātu enerģijas lietotāju no nesamērīgi lielu zaudējumu piedziņas par labu sadales sistēmas operatoram.

Ierobežojums esot nepieciešams arī tādēļ, ka nepastāvot citi tikpat iedarbīgi līdzekļi, kas pamattiesības ierobežotu mazāk. Apstrīdētajās normās paredzētā kompensācija pēc sava rakstura esot zaudējumus atlīdzinoša, nevis sodošā, tāpēc neesot pamata to vērtēt kontekstā ar Civillikumā ietverto līgumsoda regulējumu. Turklāt pārrēķins dubulta apmēra maksājums par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem esot samērīgs ar kaitējumu un risku, kas radīts sadales sistēmas operatoram, citiem lietotājiem un sabiedrībai kopumā. Tā kā esot iespējami arī tādi energoapgādes komersanta zaudējumi, kas saistīti ar sprādzienbīstamību, dabasgāzes piegādes apturēšanu citiem enerģijas lietotājiem, sadales sistēmas apsekošanu un remontdarbiem, neesot samērīgi prasīt, lai enerģijas lietotājs sedz izdevumus tikai par patērēto dabasgāzi.

5. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas varētu tikt atzītas par atbilstošām likumdevēja piešķirtajam pilnvarojumam tikai tiktāl, ciktāl tās nodrošina individualizācijas principa un patērētāju tiesību aizsardzību regulējošu normatīvo tiesību aktu prasību ievērošanu, kā arī nesatur tādu regulējumu, ko noteikusi privātpersona bez demokrātiskas leģitīmācijas. Ministru kabinets esot tiesīgs noteikt kārtību attiecībā uz norēķiniem par saņemtajiem pakalpojumiem un nokavējuma procentu apmēru atbilstoši mainīgajiem tiesiskajiem un faktiskajiem apstākļiem, sabalansējot energoapgādes komersanta un enerģijas lietotāja intereses. Tomēr apstrīdētās normas nedrīkstot radīt tādas jaunas tiesiskās attiecības, kas jau neizriet no Enerģētikas likuma.

Noteikumu Nr. 78 88. punkta atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai esot vērtējama, ņemot vērā Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 (turpmāk – lieta Nr. 2019-37-0103) izteiktās atziņas, tostarp par ekonomisko ekvivalenci, to, ka patērētās dabasgāzes daudzums nosakāms iespējami tuvu tam, kas patērēts faktiski, un ka pārrēķins nav acīmredzami nesamērīgs un netaisnīgs. Noteikumu Nr. 78 89. punktā noteiktā maksājuma juridiskā daba esot vērtējama kontekstā ar to, vai tā apmēra aprēķināšanas metode nepieļauj energoapgādes komersanta iedzīvošanos uz enerģijas lietotāja rēķina un ir samērīga ar dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību sākotnējo ekonomisko interesi.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Apstrīdētās normas ieviešot jaunu civiltiesiskās atbildības piemērošanas kārtību, atbilstoši kurai sadales sistēmas operatoram neesot jāpierāda zaudējumi un notiekot atkāpšanās no Civillikumā nostiprinātā cēloņsakarības principa. Šāda pieeja būtu atbalstāma vienīgi tad, ja likumdevējs augstāka juridiska spēka tiesību normā, tas ir, Enerģētikas likumā, būtu nostiprinājis no Civillikuma regulējuma atšķirīgus zaudējumu atlīdzības noteikumus, kā arī noteicis robežas Ministru kabinetam piešķirtajam pilnvarojumam noteikt izraudzītā tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošanas kārtību. Turklāt Ministru kabinets tādu jautājumu noregulēšanai, kurus Saeima uzdevusi noregulēt pašam Ministru kabinetam, esot pārpilnvarojis personu bez demokrātiskas leģitīmācijas.

Vērtējot patērētās dabasgāzes pārrēķina kārtības samērīgumu, esot jāņem vērā, ka vienīgais aspekts, kas ietekmē un samazina pārrēķina apmēru, ir tas, kādā

apmērā enerģijas lietotājs noteiktajā periodā ir veicis maksājumus par dabasgāzi, nevis tas, kāda veida pārkāpumu tas izdarījis un kāda apmēra kaitējums nodarīts. Turklāt ne Enerģētikas likums, ne Noteikumi Nr. 78 neparedzot, kā tiek noteiktas diferencētās dabasgāzes patēriņa normas, kas esot būtiska aprēķina komponente attiecībā uz mājsaimniecības lietotājiem.

Ja likumdevējs ir izvēlējis atvieglot sadales sistēmas operatoram aprēķina veikšanu pārkāpuma gadījumā, tad gan sadales sistēmas operatoram, gan enerģijas lietotājam vajagot būt nodrošinātām vienlīdzīgām tiesību un tiesisko interešu aizsardzības iespējām, kā arī jābūt paredzētiem pienākumiem, kas veicami pirms tam, kad tiek piemērots izraudzītais līdzeklis, vai arī tad, kad pārkāpums tiek konstatēts. Sadales sistēmas operatoram vajadzētu regulāri apsekot un verificēt dabasgāzes norēķinu uzskaites mēraparātus vai dabasgāzes patēriņa skaitītājus. Ja sadales sistēmas operatoram rodas aizdomas par pārkāpuma iespējamību, tam vajadzētu izteikt enerģijas lietotājam brīdinājumu, lai iespējamais pārkāpums tiktu novērsts. Savukārt enerģijas lietotājam vajagot būt nodrošinātai iespējai lūgt sadales sistēmas operatoru pārbaudīt mēraparātu vai skaitītāju gadījumā, ja viņiem rastos aizdomas, ka tas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām vai normālai lietošanas kārtībai. Lai veicinātu enerģijas lietotāju labticīgu un savlaicīgu vēršanos pie sadales sistēmas operatora sakarā ar ievērotajām neatbilstībām, šāds lūgums nedrīkstētu ikkatrā gadījumā izraisīt civiltiesisko atbildību.

Satversmes tiesai būtu jāvērtē, vai samērīguma principam atbilst tāda situācija, ka enerģijas lietotāja pārkāpumu konstatē pats sadales sistēmas operators. Turklāt Noteikumi Nr. 78 neparedzot, vai un kādas enerģijas lietotājam kā potenciālajam pārkāpuma izdarītājam ir iespējas pierādīt, ka konkrētais pārkāpums nav pieļauts, vai norādīt uz citiem attaisnojošiem iemesliem, nevēršoties tiesā.

Satversmes tiesas secinājumi, kas izdarīti spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103, neesot tieši attiecināmi uz izskatāmo lietu, jo Enerģētikas likuma normās ietvertais likumdevēja piešķirtais pilnvarojums un arī apstrīdēto normu saturs esot atšķirīgs. Proti, lietā Nr. 2019-37-0103 atšķirībā no izskatāmās lietas likumdevējs pats jau bija noregulējis būtiskākos jautājumus.

Tieslietu ministrija papildus norāda, ka jau Noteikumu Nr. 78 izstrādes procesā tā esot vērsusi Ekonomikas ministrijas uzmanību uz apstrīdēto normu neskaidrību, neatbilstību samērīguma principam un to izdošanai nepieciešamā pilnvarojuma trūkumu. Ekonomikas ministrija esot apņēmusies izvērtēt

regulējuma efektivitāti un, ja nepieciešams, to pilnveidot, tomēr šāds izvērtējums neesot veikts.

7. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Ekonomikas ministrijas viedoklis par Noteikumu Nr. 78 88.1. apakšpunkta un 89. punkta atbilstību Satversmei un Enerģētikas likuma normai jau esot ietverts Ministru kabineta atbildes rakstā izskatāmajā lietā. Līdz ar to ministrija pievienojoties atbildes rakstā norādītajiem viedokļiem un argumentiem. Tāpat arī ministrijas viedoklis un argumenti par Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunkta atbilstību Satversmei un Enerģētikas likuma normai sakrīt ar to, kas pausts Ministru kabineta atbildes rakstā lietā Nr. 2021-08-03.

Papildus Ekonomikas ministrija norāda, ka Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 izdarītie secinājumi nevarot tiešā veidā ietekmēt izskatāmo lietu, jo apstrīdētās normas abās lietās neesot identiskas. Tomēr esot jāņem vērā spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 atzītais, ka enerģijas lietotāja pienākumam samaksāt par izlietoto dabasgāzi un veikt papildu maksājumu kā kompensāciju gadījumā, kad dabasgāze patērēta bez uzskaites un maksas, ir leģitīms mērķis. Tāpat esot jāievēro Satversmes tiesas atzītais, ka minētais maksāšanas pienākums ir piemērots un nepieciešams enerģijas lietotāja pamattiesību ierobežojums.

Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta spriedumos lietās Nr. 2019-10-0103 (turpmāk – lieta Nr. 2019-10-0103) un Nr. 2019-37-0103 ietvertās atziņas varētu būt attiecināmas arī uz Noteikumu Nr. 78 87., 88. un 89. punktā iekļautajām tiesību normām, kuras esot līdzīgas minētajos spriedumos apstrīdētajām normām. Tādēļ Ekonomikas ministrija šobrīd izstrādājot Noteikumu Nr. 78 grozījumu projektu, kurā citstarp esot paredzēts veikt izmaiņas patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķināšanā mājāsaimniecības lietotājiem, lai novērstu *ultra vires* situāciju, kā arī izslēgt no šiem noteikumiem 89. punktu.

8. Pieaicinātā persona – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs – uzskata, ka visprecīzākā patērētās dabasgāzes aprēķina metode būtu tāda, ka tiktu ņemts vērā faktiski patērētās dabasgāzes daudzums līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā. Tādējādi aprēķins tiktu veikts individuāli katram enerģijas lietotājam, ņemot vērā konkrētā objekta energoefektivitāti, alternatīvu apkures iespēju esību,

dabaszgāzes lietošanas paradumus, enerģijas lietotāja vidējo patēriņu līdzīgā laikposmā un citus individuālos apstākļus.

Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunktā paredzētās dabaszgāzes patēriņa aprēķina metodes, atbilstoši kurām netiek ņemti vērā lietotāja individuālie dabaszgāzes patēriņa paradumi un gazificētā objekta konkrētie raksturlielumi, esot neprecīzas un neatbilstot taisnīguma principam. Maksimālā patēriņa aprēķina metode varot novest pie nesamērīgi liela patērētās dabaszgāzes daudzuma aprēķināšanas. Turklāt Ministru kabinets, izdodot Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunktu, esot pārpilnvarojis sadales sistēmas operatoram patērētās dabaszgāzes aprēķina kārtības noteikšanu atbilstoši paša energoapgādes komersanta apstiprinātām dabaszgāzes diferencētās patēriņa normām, un spriedumā lietā Nr. 2019-10-0103 tas atzīts par rīcību *ultra vires*.

Noteikumu Nr. 78 88.1. apakšpunktā noteiktā aprēķina metode pēc būtības esot līdzīga tai, kas jau tika vērtēta Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103, kurā Satversmes tiesa atzinusi, ka vispārīgā gadījumā pēc maksimālā patēriņa metodes noteiktais patēriņš ir lielāks par faktisko dabaszgāzes patēriņu un līdz ar to uzskatāms par netaisnīgu.

Jau Noteikumu Nr. 78 izstrādes gaitā Patērētāju tiesību aizsardzības centrs esot Ekonomikas ministrijai sniedzis viedokli par to 89. punkta neatbilstību patērētāju tiesībās nostiprinātajam principam, ka maksājumam jābūt samērīgam ar līgumsaistību neizpildīšanas vai nepienācīgas izpildīšanas rezultātā radītajiem zaudējumiem. Turklāt enerģijas lietotājam pēc būtības par vienu un to pašu pārkāpumu esot jāveic maksājums dubultā apmērā. Šāds regulējums neatbilstot arī līgumslēdzēju tiesiskās vienlīdzības principam, jo nostādot patērētāju savu interešu aizsardzībai neizdevīgā stāvoklī. Atšķirībā no Civillikuma regulējuma neesot paredzēta iespēja samazināt maksājuma apmēru, piemēram, ņemot vērā konkrētā gadījuma individuālos apstākļus. Turklāt praksē varot rasties arī tādas situācijas, kad zaudējumu cēlonis ir paša sadales sistēmas operatora vai trešo personu darbība vai bezdarbība. Ievērojot minēto, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs uzskata, ka Noteikumu Nr. 78 89. punktā noteiktais maksājums pēc savas dabas ir sodošs un līdz ar to pielīdzināms līgumsodam.

9. Pieaicinātā persona – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija – uzskata, ka, ievērojot lietā Nr. 2019-37-0103 atzīto, apstrīdētās normas būtu atzīstamas par neatbilstošām Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas

likuma 107. panta septītajai daļai, jo tās pēc būtības esot līdzīgas lietā Nr. 2019-37-0103 apstrīdētajām normām.

Tomēr neskatoties uz lietā Nr. 2019-37-0103 secināto, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija norāda, ka atļautā maksimālā dabasgāzes patēriņa metode ne vienmēr būtu atzīstama par tādu, kas nenodrošina ekonomisko ekvivalenci. Atkarībā no neatļautās darbības, kuru veicis enerģijas lietotājs, pārkāpuma ilguma un citiem apstākļiem aprēķinātais dabasgāzes daudzums varot būt arī mazāks nekā pārkāpuma periodā faktiski patērētais.

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija nepiekrīt viedoklim, ka citas, Noteikumos Nr. 78 neminētas aprēķina metodes, varētu būt efektīvākas. Pārkāpuma periodā izlietotās dabasgāzes daudzumu noteikt precīzi būtu sarežģīti, jo tas esot atkarīgs no daudziem apstākļiem. Tad būtu jānosaka visi apstākļi, kas var ietekmēt izlietotās dabasgāzes daudzumu, kā arī kritēriji, pēc kuriem vērtējama katra apstākļa ietekme uz faktiski izlietotās dabasgāzes daudzumu. Turklāt ne visos gadījumos sadales sistēmas operators būšot spējīgs noskaidrot un novērtēt visus apstākļus, kas varēja ietekmēt pārkāpuma periodā faktiski izlietotās dabasgāzes daudzumu. Līdz ar to regulējums būtu nesamērīgi apjomīgs un tomēr nepilnīgs.

10. Pieaicinātā persona – akciju sabiedrība “Gaso” – uzskata, ka nevar būt nekādu šaubu par to, ka Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā Saeimas noteiktais pilnvarojums Ministru kabinetam izdot apstrīdētās normas ir skaidrs un pietiekams. Akciju sabiedrība “Gaso” pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajam viedoklim un argumentiem par Noteikumu Nr. 78 88.1. apakšpunktā noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķi un samērīgumu.

Pretēji Satversmes tiesas secinājumiem lietā Nr. 2019-37-0103 par dabasgāzes diferencētā patēriņa metodes neatbilstību Satversmes 64. pantam akciju sabiedrība “Gaso” tomēr uzskata, ka šī metode objektīvi uzrāda visdrīzāk iespējamo un ticamāko dabasgāzes faktisko patēriņu. Diferencētās patēriņa normas esot vairākus gadu desmitus ilgu novērojumu un zinātnisko pētījumu rezultāts, kas tāpat kā fizikas likumsakarības un statistikas dati pastāvot neatkarīgi no Ministru kabinetam dotā pilnvarojuma.

Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 par satversmīgu atzītās uz faktiski patērētās dabasgāzes daudzuma līdzīga laikposmā un līdzīgos apstākļos pamatotās metodes piemērošana praksē izrādījusies pārāk sarežģīta ne tikai attiecībā uz ražošanas un pakalpojumu sniegšanas objektiem, bet arī uz

mājsaimniecībām jaunajos projektos, kur siltināšanai izmantoti dažādi materiāli un arī iedzīvotāju skaits esot atšķirīgs. Tāpat neesot skaidrs, cik daudz līdzīgu objektu sadales sistēmas operatoram vajadzētu izanalizēt, lai noteiktu faktisko dabasgāzes patēriņu gadījumos, kad vēsturiskie dati nav pieejami. Šīs metodes piemērošana radot nevienlīdzīgu attieksmi pret enerģijas lietotājiem, jo par vienu un to pašu pārkāpumu aprēķinātais patērētās dabasgāzes daudzums un attiecīgā maksājuma summas krietni atšķiroties. Turklāt šī metode motivējot lietotājus apzināti patērēt dabasgāzi lielākos apjomos, jo jāmaksā par to būs tikai tādā apjomā, kāds tiek uzskatīts par atbilstošu līdzīgos apstākļos un līdzīgā periodā patērētajam apjomam.

Papildus iepriekšminētajam akciju sabiedrība “Gasos” vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka atbildētājs vienas Pieteikumu iesniedzējas izskatīšanā esošajā civillietā jau 2014. gadā esot pārkāpis dabasgāzes piegādes līguma un normatīvo tiesību aktu prasības, un atzinis savu vainu. Starp akciju sabiedrību “Gasos” un minēto personu esot noslēgta vienošanās par parāda labprātīgu samaksu, turklāt šīs vienošanās rezultātā vairāk nekā divarpus reizes esot samazināts tas maksājuma apmērs, ko būtu bijis iespējams prasīt tiesvedības procesā.

11. Pieaicinātā persona – akciju sabiedrība “Latvijas Gāze” – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Ministru kabinets esot atbilstoši Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā paredzētajam pilnvarojumam noteicis sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē, kā arī kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. Akciju sabiedrība “Latvijas Gāze” piekrīt Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajiem apsvērumiem, kas apliecinot to, ka apstrīdētajās normās ir pamatoti noteikti sadales sistēmas operatora pienākumi un rīcība dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā.

Maksājums par dabasgāzi pārkāpuma gadījumā nedrīkstētu būt līdzvērtīgs tam maksājumam vai mazāks par to maksājumu, kas veicams gadījumos, kad enerģijas lietotājs nav iejaucies dabasgāzes sadales sistēmā, lai neveicinātu lietotāju iejaukšanos šajā sistēmā. Turklāt šādas iejaukšanās atklāšana un novēršana esot saistīta ar papildu izmaksām un varot apdraudēt sadales sistēmas normālu darbību, kā arī radīt zaudējumus sadales sistēmas operatoram.

Patērētās dabasgāzes pārrēķina metodēs izmantotie kritēriji “atļautā maksimālā slodze”, “iekārtu un aparātu maksimālā slodze” un “diferencētās

patēriņa normas” esot objektīvi izmērāmi vai nosakāmi, tātad arī paredzami, skaidri un saprotami lielumi. Lietotājs, vienojoties ar sadales sistēmas operatoru, esot tiesīgs mainīt atļauto maksimālo slodzi, lai tā vistuvāk atbilstu ikdienā nepieciešamajam lielākajam dabasgāzes daudzumam, bet neapdraudētu dabasgāzes sistēmas drošumu. Savukārt dabasgāzes diferencētās patēriņa normas esot vidusmēra enerģijas lietotājam nepieciešamais vidējais enerģijas daudzums. Ministru kabinets esot atbilstoši līdzsvarojis enerģijas lietotāja Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības ar visas sabiedrības interesēm, jo dubulta apmēra aprēķins tiek veikts tikai par vienu gadu vai pat īsāku laikposmu, lai gan faktiski enerģijas lietotāja pārkāpums var būt ildzis arī vairākus gadus.

Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 aplūkotā Enerģētikas likuma norma esot pilnvarojusi Ministru kabinetu noteikt “faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu”, taču šā likuma 107. panta septītā daļa to pilnvarojot noteikt sadales sistēmas operatora un enerģijas lietotāju tiesības un pienākumus, kā arī kārtību, kāda veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. Tādējādi likumdevējs esot nolēmis, ka enerģijas lietotājam vairs nav piešķiramas tiesības norēķināties par faktiski patērēto dabasgāzes daudzumu, ko objektīvi noteikt nemaz neesot iespējams.

Turklāt pretrunā ar Satversmes 91. panta pirmo teikumu būtu tāda situācija, ka enerģijas lietotāji, kuri saņem dabasgāzi, neiejaucoties sadales sistēmā, un lietotāji, kuri dabasgāzi saņem, iejaucoties sadales sistēmā, norēķinās vienādi, tas ir, tikai par faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu. Pēc akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” ieskata, Noteikumu Nr. 78 87., 88., 89. un 90. punkts būtu aplūkojami kā vienots tiesiskais regulējums, kura atbilstība Satversmei vērtējama arī saistībā ar tās 90., 91. un 116. pantu.

12. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Lauris Rasnačs – uzskata, ka apstrīdēto normu mērķis ir kompensēt sadales sistēmas operatoram zaudējumu, proti, negūto samaksu par dabasgāzi, ko lietotājs savas ļaunprātīgās rīcības dēļ lietojis vairāk, nekā konstatēts pēc komercuzskaites mēraparāta rādījumiem. Tomēr, ievērojot to, ka Ministru kabinets atbrīvojis cietušo no pienākuma pierādīt zaudējumus un veicamais maksājums nav saistīts ar individuālajiem apstākļiem, varot secināt, ka kompensācijas mehānismam drīzāk piemīt līgumsoda jeb sodošs, nevis zaudējumu atlīdzināšanas raksturs.

Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvertais pilnvarojums noteikt “tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā” esot saturiski plašs, un

tā ievērošana esot pārbaudāma, noskaidrojot to, vai apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs. Noteikumos Nr. 78 esot nostiprinātas tādas neatspēkojamas prezumpcijas par pārkāpuma esību un kompensācijas apmēru, kuras neatbilstot taisnīguma un samērīguma principiem. Praksē esot iespējami arī tādi gadījumi, kad skrāpējumi uz mēraparāta bijuši jau pirms tā uzstādīšanas vai radušies, mēraparātu skarot kādam krītošam priekšmetam. Turklāt esot iespējams arī tas, ka mēraparāts ir bojāts, taču rādījumu precizitāte nav ietekmēta. Enerģijas lietotājam netiekot dota iespēja pierādīt, ka faktiski patērētās dabasgāzes daudzums ir mazāks par veikto pārrēķinu. Viens gads, ar ko aprobežots periods, par kuru tiek aprēķināts dabasgāzes patēriņš, neesot pietiekami būtisks noteikums kompensācijas apjoma ierobežošanai. Pat par vienu gadu veikts aprēķins tad, ja tiek piemērota dubultā likme, varot ievērojami pārsniegt faktisko dabasgāzes patēriņu.

Atšķirīgas metodikas piemērošanai mājsaimniecības lietotājiem un lietotājiem, kas nav mājsaimniecības lietotāji, neesot pamata, jo lietotāju patērētās dabasgāzes apjoms varot būt līdzīgs. Objektīvās grūtības noteikt vidējo dabasgāzes patēriņu lietotājiem, kas nav mājsaimniecības lietotāji, nevarot būt pamats piešķirt sadales sistēmas operatoram tiesības pilnīgi visos gadījumos aprēķināt kompensāciju par tādu patērētās dabasgāzes daudzumu, kas var vairākkārt pārsniegt faktisko patēriņu.

Līdzeklis, kas mazākā mērā aizskartu personu pamattiesības, varētu būt tāds, ka tiek lokalizēts daudzdzīvokļu mājā esošo enerģijas lietotāju kopums, noteikts kopējais dabasgāzes patēriņš, no tā atņemts to lietotāju patēriņš, par kuriem nav šaubu, bet uz lietotāju, kura mēraparāts ir bojāts, tiek attiecināta tikai šādā veidā iegūtā starpība. Iespējams būtu arī tāds risinājuma elements, ka sadales sistēmas operators vai tiesa izvērtē lietotāja iebildumus un pierādījumus, proti, katrā konkrētajā gadījumā individuāls kompensācijas pamatotības un samērīguma izvērtējums.

13. Pieaicinātā persona – Dr. sc. ing. Laila Zemīte – uzskata, ka nav iespējams piemērot vienotu dabasgāzes patēriņa aprēķina metodi visiem gadījumiem, vienlaikus nodrošinot augstāko precizitāti. Apstrīdētajās normās paredzētās metodes esot zinātniski pamatotas un pēc iespējas tuvinot dabasgāzes patēriņa uzskaiti katrai tipveida lietotāju grupai vai atsevišķiem lietotājiem, kuriem šis patēriņš ir specifisks.

Attiecībā uz enerģijas lietotājiem, kas nav mājsaimniecības lietotāji, maksimālā patēriņa metode esot efektīvākais veids, kā noteikt dabasgāzes patēriņu. Vidējais iekārtas dabasgāzes patēriņš varot būt līdzvērtīgs maksimāli pieļaujamam patēriņam. Savukārt attiecībā uz mājsaimniecības lietotājiem efektīvākā metode esot dabasgāzes diferencētas patēriņa normas, jo tās norādot uz zinātniski pamatotu vidēji nepieciešamo enerģijas daudzumu. Salīdzināšanas principa metodes izmantošana varot novest pie lielas neprecizitātes abos interešu virzienos, jo salīdzināmie objekti tomēr varot būt visai atšķirīgi. Viedo skaitītāju sistēma palīdzētu ievērojami samazināt dabasgāzes zudumus sistēmā, taču pilnībā neizslēgtu dabasgāzes zagšanas iespējas.

Vērtējot Noteikumu Nr. 78 89. punktā noteiktā maksājuma samērīgumu, esot jāņem vērā tā preventīvais mērķis – atturēt enerģijas lietotājus no patvaļas saistībā ar nelikumīgiem pieslēgumiem un dabasgāzes izmantošanu neparedzētā un neuzskaitītā veidā. Maksājums ar pilnīgo atbildības pārnesei uz negodprātīgiem enerģijas lietotājiem esot vērsts uz godprātīgu lietotāju mantisko interešu ievērošanu un labklājību. Tas attiecīgi uzlabojot enerģētiskās nabadzības rādītājus, jo esot novērojama tieša sakarība starp faktiski patērētās enerģijas daudzumu un iespēju saņemt enerģiju bez maksas. Tāpat vajagot ņemt vērā arī to, ka ievērojams skaits nelaimes gadījumu ir saistāms ar neatbilstošu dabasgāzes lietošanu, piemēram, zagšanu. Tādējādi šā maksājuma samērīgums drīzāk būtu vērtējams, ņemot vērā tā preventīvo mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību un īpašumu un dabasgāzes sistēmas stabilitāti –, nevis saistību ar faktisko dabasgāzes patēriņu un sadales sistēmas operatoram radītajiem zaudējumiem. Arī citu Eiropas valstu tiesiskajā regulējumā esot paredzēti līdzīgi maksājumi.

Ja enerģijas lietotāja nelikumīgā dabasgāzes patēriņa apjoms būtu precīzi jāpierāda katrā konkrētajā gadījumā, tas ne vien prasītu nesamērīgas pūles, bet lielākoties nemaz nebūtu iespējams. Maksājuma aprēķina piesaiste vienīgi faktiskajam patēriņam novestu pie sarežģītām procedūrām, ilgstošiem procesiem un maksājuma minimizācijas, bet nespētu efektīvi novērst nelikumīgu dabasgāzes izmantošanu un sabiedrības apdraudējumu.

Secinājumu daļa

14. Ministru kabinets 2017. gada 7. februārī izdeva Noteikumus Nr. 78, kas stājās spēkā 2017. gada 3. aprīlī. Līdz ar tiem izdotas un stājās spēkā arī apstrīdētās normas, tas ir, lietā apstrīdētās Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta redakcijas.

Kopš Noteikumu Nr. 78 spēkā stāšanās tie tika grozīti divas reizes, citstarp izdarot grozījumus arī apstrīdētajās normās.

14.1. Lietā apstrīdētā Noteikumu Nr. 78 88. punkta redakcija paredzēja, ka šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabasgāzes daudzumu lietotājam, kas nav mājsaimniecības lietotājs, aprēķina, pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi. Taču mājsaimniecības lietotājam patērētās dabasgāzes daudzumu aprēķina, ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās.

Savukārt apstrīdētā Noteikumu Nr. 78 89. punkta redakcija noteica: ja izdarīts šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums, sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums, un dabasgāzes cenu nosakot pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā pārkāpuma fakta konstatācijas mēnesī. Pamatojoties uz veikto izlietotās dabasgāzes pārrēķinu, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda izlietotās dabasgāzes pārrēķinu un samaksas termiņu, kā arī to, ka lietotājam ir pienākums laikus un pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru.

2020. gada 21. janvārī izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 49 “Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi””, kuri stājās spēkā 2020. gada 25. janvārī un ar kuriem citstarp grozīts Noteikumu Nr. 78 89. punkts. Tas redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, noteica, ka šo noteikumu 87. punktā ietvertā pārkāpuma gadījumā sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi, izmantojot formulu, atbilstoši kurai vispirms no patērētās dabasgāzes daudzuma, kas aprēķināts atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atņem komercuzskaites mēraparāta uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā noticis šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums. Iegūtā starpība tiek reizināta ar divi un ar summu, ko iegūst, saskaitot sadales

sistēmas pakalpojuma tarifu mainīgo daļu (pēc patēriņa grupas) un dabasgāzes cenu pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā mēnesī, kad konstatēts pārkāpums.

Vienlaikus Noteikumi Nr. 78 tika papildināti ar 89.¹ punktu, kas paredzēja: “Ja šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma periodā lietotājs nav veicis samaksu par sadales sistēmas pakalpojuma tarifu fiksēto daļu vai veicis to daļēji, aprēķinam, kas iegūts saskaņā ar šo noteikumu 89. punktā minēto formulu, pieskaita sadales sistēmas pakalpojuma tarifu fiksēto daļu (pēc atļautās slodzes) par periodu, kurā samaksa nav veikta. Pamatojoties uz veikto pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda arī samaksas termiņu. Lietotājam ir pienākums noteiktajā termiņā pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru.”

Visbeidzot 2021. gada 10. augustā tika izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 515 “Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi””, kuri stājās spēkā 2021. gada 13. augustā un ar kuriem citstarp grozīts Noteikumu Nr. 78 88., 89. un 89.¹ punkts. Šo noteikumu 88. punktā Ministru kabinets grozījis izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķina metodes, paredzot, ka:

“Šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabasgāzes daudzumu aprēķina šādi:

88.1. lietotājam, kas nav mājsaimniecības lietotājs, – pamatojoties uz faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā;

88.2. mājsaimniecības lietotājam gazificētajos objektos, kuros ir gāzes plīts un centralizēta karstā ūdens apgāde, vai mājsaimniecības lietotājam gazificētajos objektos, kuros ir gāzes plīts, bet nav ūdens sildītāju un centralizētas karstā ūdens apgādes, – ņemot vērā šo noteikumu 2. pielikumā minētās diferencētās dabasgāzes patēriņa mēneša un gada normas;

88.3. mājsaimniecības lietotājam, kuram dabasgāzes iekārtas un aparāti ir izmantojami apkurei, un mājsaimniecības lietotājam, kuram ir uzstādīti gāzes ūdens sildītāji, – pamatojoties uz faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā”.

Noteikumu Nr. 78 89.¹ punkts tika izslēgts. Tāpat no Noteikumu 89. punkta izslēgta tā pārrēķina daļa, kas paredzēja iegūto skaitli reizināt ar divi. Tādējādi tas šobrīd paredz, ka šo noteikumu 87. punktā ietvertā pārkāpuma gadījumā sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi, izmantojot formulu, atbilstoši kurai vispirms no patērētās dabasgāzes daudzuma, kas aprēķināts atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atņem komercuzskaites mērāparāta

uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā noticis šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums. Iegūtā starpība tiek reizināta ar sadales sistēmas pakalpojuma tarifu mainīgās daļas (pēc patēriņa grupas) un dabasgāzes cenas pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā mēnesī, kad konstatēts pārkāpums, summu.

14.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka procesuāla rakstura jautājumi skatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 10. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un tiesai nebūtu jātaisā spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv. Ja strīds vairs nepastāv, zūd tiesas procesa jēga (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 5. punktu*). Tomēr likums paredz Satversmes tiesai iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Lietā apstrīdētās normas spēka zaudēšana pati par sevi ne vienmēr ir pamats tiesvedības izbeigšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 29. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01 8. punktu*). Lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu uz minētās normas pamata, izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jānoskaidro: 1) vai apstrīdētās normas ir zaudējušas spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 8. punktu*).

Apstrīdētās normas grozītas ar 2020. gada 21. janvāra un 2021. gada 10. augusta grozījumiem Noteikumos Nr. 78. Šo noteikumu 88. punkts vairs neparedz patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķinu, ņemot vērā lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi. Šobrīd dabasgāzes diferencētās patēriņa normas mājāsaimniecības lietotājam noteicis Ministru kabinets Noteikumu Nr. 78 2. pielikumā, nevis sadales sistēmas operators. Turklāt minētais punkts šobrīd spēkā esošajā redakcijā papildināts ar jaunu aprēķina metodi patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanai. Savukārt Noteikumu Nr. 78 89. punktā ar 2020. gada 21. janvāra grozījumiem precizēta sadales sistēmas pakalpojuma maksas noteikšana. Ar 2021. gada 10. augusta grozījumiem no 89. punkta izslēgta daļa, kura paredzēja pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā. Tādējādi Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkts ir grozīti pēc būtības un lietā apstrīdētās Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta redakcijas ir zaudējušas spēku.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktam tiesa var apstrīdēt Satversmes tiesā vienīgi tādas normas, kas tika piemērotas vai ir piemērojamas attiecīgajā civillietā, proti, normas, no kurām ir atkarīgs civillietā esošā tiesiskā strīda risinājums. Savukārt Satversmes tiesai, izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo civillietu būs tās spriedumam. Tādēļ gadījumos, kad lieta ir ierosināta uz tiesas pieteikuma pamata, par nepieciešamību turpināt tiesvedību var liecināt tas, ka civillietas atrisināšanai ir nepieciešams atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no noteikta brīža pagātnē. Par nepieciešamību turpināt tiesvedību var liecināt arī tas, ka apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no noteikta brīža pagātnē nepieciešama, lai aizsargātu arī citu tādu personu pamattiesības, kuras uzsākušas šo pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 20. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 7. punktu*).

No Pieteikumu iesniedzēju pieteikumiem izriet, ka tās lūdz Satversmes tiesu, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, nodrošināt enerģijas lietotāju – atbildētāju to izskatīšanā esošajās civillietās – pamattiesību aizsardzību. Tas esot nepieciešams, jo saskaņā ar Civillikuma 3. pantu katra civiltiesiska attiecība apspriežama pēc likumiem, kas bijuši spēkā tad, kad šī attiecība radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies. Turklāt pieteikumos norādīts, ka apstrīdētās normas ir piemērojamas ne vien Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esošajās civillietās, bet arī virknē citu civillietu, kas atrodas dažādās iztiesāšanas stadijās (*sk. pieteikumus lietas materiālu 1. sēj. 3. un 5. lp., 7. sēj. 65., 67., 87., 88. un 148. lp., 8. sēj. 4., 20., 37., 39., 124. un 127. lp., 15. sēj. 117. un 158. lp. un 16. sēj. 16.–18., 68. un 70. lp.*).

Tādējādi civillietu izskatīšanai, kurās Pieteikumu iesniedzējas vērsušās Satversmes tiesā, ir nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību augstāka juridiska spēka normām.

Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

15. Pieteikumu iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka

efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 21. punktu*).

15.1. Apstrīdētajās normās ietvertas enerģijas lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumi Noteikumu Nr. 78 87. punktā minētā pārkāpuma gadījumā. Tā kā saskaņā ar Noteikumu Nr. 78 89. punktu pārrēķins par izlieto to dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ veicams dubultā apmērā atbilstoši 88. punktā ietvertajām aprēķina metodēm, apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas un nevar tikt aplūkotas atrauti cita no citas.

Līdz ar to apstrīdētās normas ir vērtējamas kā vienots tiesiskais regulējums.

15.2. Satversmes tiesa, pēc tiesas pieteikuma izskatot lietu par likuma normas atbilstību Satversmes 64. pantam un citai Satversmes VIII nodaļā ietvertai normai, apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 64. pantam ir vērtējusi, nosakot, vai tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 14.2. punktu*).

Izskatāmajā lietā Pieteikumu iesniedzējas ir lūgušas Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam. Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tajā skaitā atbilstoši Satversmes 64. pantam.

Satversmes tiesa, pārbaudot Ministru kabineta noteikumu normu atbilstību Satversmes 64. pantam, izvērtē arī to, vai Ministru kabinets ir ievērojis likumdevēja noteiktā pilnvarojuma robežas, proti, vai konkrētās Ministru kabineta noteikumu normas atbilst likuma normai, uz kuras pamata tās izdotas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 24.2. punktu*). Konkrētajā gadījumā Pieteikumu iesniedzējas pēc būtības uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, jo tās neatbilst Satversmes 64. pantam. Tādējādi, pārliecinoties par Ministru kabineta noteikumu normu atbilstību Satversmes 64. pantam, vērtējama arī šo normu atbilstība likuma normai, uz kuras pamata tās izdotas.

Līdz ar to Satversmes tiesa izskatāmajā lietā noskaidros, vai apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums atbilst Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu

tiesību normu, tajā skaitā atbilstoši Satversmes 64. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

16. Satversmes 105. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

16.1. Gadījumos, kad tiek apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, bet apstrīdētā norma neparedz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, izvērtējama vienīgi šīs normas atbilstība Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 16.1. punktu*).

Apstrīdētās normas pēc būtības noteica: ja sadales sistēmas operators konstatē, ka patvaļīgi ierīkots pieslēgums pirms komercuzskaites mērāparāta vai enerģijas lietotājs dabasgāzi lieto bez komercuzskaites mērāparāta, vai komercuzskaites mērāparāts vai plomba ir bojāta un kādas minētās darbības dēļ ir samazināts dabasgāzes patēriņa rādījuma lielums vai radīta iespēja dabasgāzi lietot bez maksas (turpmāk – dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpums), enerģijas lietotājs maksā sadales sistēmas operatoram par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem atbilstoši tā veiktajam pārrēķinam saskaņā ar patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķina metodēm dubultā apmērā, atskaitot ar komercuzskaites mērāparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums (turpmāk – apstrīdētajās normās paredzētais maksājums). Ņemot vērā minēto, secināms, ka izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tāpēc apstrīdētās normas vērtējamas Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

16.2. Satversmes 105. pants paredz gan tiesību uz īpašumu netraucētu īstenošanu, gan arī valsts iespēju sabiedrības interesēs ierobežot šīs tiesības. Tādējādi minētais pants, no vienas puses, ietver valsts pienākumu veicināt un atbalstīt tiesības uz īpašumu, proti, pieņemt tādus likumus, kas nodrošinātu šo tiesību aizsardzību, taču, no otras puses, dod valstij arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties tiesību uz īpašumu izmantošanā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Ar “tiesībām uz īpašumu” Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties

pēc savas gribas, piemēram, īpašums Civillikuma 927. panta izpratnē. Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts.

Līdz ar to apstrīdētajās normās paredzētā maksājuma veikšanai izlietojamo personas naudas līdzekļu aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos noteikto tiesību uz īpašumu tvērumā.

17. Lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, jānoskaidro, vai tās ierobežo enerģijas lietotāju pamattiesības.

Normatīvajos aktos noteikts obligāta maksājuma veikšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 16. punktu*). Pienākums veikt apstrīdētajās normās paredzēto maksājumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā aizskar personas īpašumu, proti, samazina tās naudas līdzekļu apmēru, un tādējādi apstrīdētās normas ietver tiesību uz īpašumu ierobežojumu Satversmes 105. panta izpratnē.

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo enerģijas lietotāja pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 105. pantā.

18. Lai izvērtētu Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;
- 2) vai šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai šis ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 14. punktu*).

19. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka vārds “likums” nav interpretējams gramatiski un aptver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus to formālajā nozīmē, bet arī citus ārējos normatīvos aktus, ja vien tie:

- 1) izdoti, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām;
- 3) ir pietiekami skaidri formulēti, lai persona varētu izprast no tiem izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī

nodrošina aizsardzību pret to patvaļīgu piemērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 20. punktu*).

Jebkuram pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā tiesību normu jaunrades procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*).

20. Tiesību normas pieņemšanas kārtības ievērošana ir tiesību normas spēkā esības priekšnoteikums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-06 10.4. punktu un 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 32.2. punktu*). Likumdevējs ar Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt kārtību, kādā lietotājiem piegādā dabasgāzi un pārtrauc tās piegādi, dabasgāzes sistēmas drošas lietošanas prasības, tirgotāja, publiskā tirgotāja, sistēmas operatora, lietotāja un gazificētā objekta īpašnieka tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, nokavējuma procentu apmēru, tirgotāju maiņas kārtību un lietotāju apgādi dabasgāzes piegādes traucējumā, kā arī sašķidrinātās dabasgāzes pakalpojuma sniegšanas kārtību. Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa Noteikumos Nr. 78 norādīta kā apstrīdēto normu izdošanas pamats. Noteikumi Nr. 78 ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām, kā arī pietiekami skaidri formulēti.

21. Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 64. pantam, ciktāl tās dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā paredz māj-saimniecības lietotāja pienākumu maksāt par izlieto to dabasgāzi atbilstoši sadales sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktajām dabasgāzes diferencētā patēriņa normām sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās. Ministru kabinets esot pārpilnvarojis sadales sistēmas operatoram izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķina kārtības noteikšanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā atbilstoši paša sadales sistēmas operatora apstiprinātajām dabasgāzes diferencētā patēriņa normām (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 4. lp., 7. sēj. 66., 89., 90., 116., 146. un 147. lp., 8. sēj. 5., 6., 21., 22., 39., 125. un 126. lp., 15. sēj. 119. lp. un 156.–157. lp. un 16. sēj. 17., 45. un 69. lp.*). Šim viedoklim pievienojas arī Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības centra viedokli lietas materiālu 5. sēj. 132. un 133. lp.*).

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, Tieslietu ministrija norāda, ka Enerģētikas likums nepilnvaro Ministru kabinetu noteikt speciālo tiesisko regulējumu attiecībā uz civiltiesisko atbildību dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā (*sk. Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 143.–149. lp.*). Savukārt Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas atbilstoši Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvertajam pilnvarojumam nosaka kārtību, kādā aprēķina dabasgāzes daudzumu un samaksu par patērēto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem gadījumos, kad enerģijas lietotājs pieļāvis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu (*sk. Ministru kabineta atbildes rakstus lietas materiālu 1. sēj. 40. lp., 7. sēj. 105. lp. un 15. sēj. 136. lp.*).

Saskaņā ar Satversmes 64. pantu likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros. Lai nodrošinātu citstarp efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizšķir pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot Ministru kabinetu (*sk., piemēram, 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 14.1. punktu un 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.1. punktu*).

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka saskaņā ar varas dalīšanas principu izpildvarai ir tiesības izdot noteikumus tikai likumā noteiktos gadījumos un tie nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi un likumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļu*). Tātad Ministru kabinets ārējo normatīvo aktu var izdot tikai tādā gadījumā, ja likumdevējs likumā formulējis pilnvarojumu šāda akta izdošanai un noteicis pilnvarojuma robežas.

Lai izvērtētu izpildvaras izdoto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, jāizvērtē, vai ir ievērota pilnvarošanas kārtība, proti, jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis, bet pēc tam jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot attiecīgās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-33-03 13. punktu*).

22. Likumdevēja dotā pilnvarojuma mērķis ir tas, ko likumdevējs centies panākt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt kādu

jautājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 18.1.1. punktu*). Ar likumdevēja doto pilnvarojumu izpildvarai jāsaprot ne tikai viena konkrēta, lakoniska tiesību norma, bet paša likuma būtība un mērķi. Lai pilnībā izprastu likuma būtību un mērķi, ne vienmēr ir iespējams vadīties tikai no viena likuma, bet nākas vērtēt attiecīgās jomas un dažkārt arī ar to saistīto jomu regulējumu kopumā. Likumdevēja dotais pilnvarojums nozīmē, ka izpildvarai, to īstenojot, jārikojas tiesību sistēmas ietvaros (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu*).

22.1. Starp dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem pastāv civiltiesiskas attiecības. Vispārīgo civiltiesību regulējumu Latvijas tiesību sistēmā nosaka Civillikums. Viens no civiltiesību pamatprincipiem ir privātautonomijas princips, atbilstoši kuram tiesību subjekti var brīvi, pēc savas izvēles un ieskatiem veidot savstarpējās civiltiesiskās attiecības (*sk.: Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 20. lpp.*). Civillikums regulē arī tādas situācijas, kad civiltiesiskās attiecības nerodas uz civiltiesību subjektu savstarpējās gribas pamata – piemēram, nodarot zaudējumus citai personai līgumiskajās vai ārpuslīgumiskajās attiecībās (*sk.: Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 142. lpp.*). Jebkurās civiltiesiskās attiecībās ievērojams ekvivalences princips, kas ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātā taisnīguma principa konkretizācijas elements un kas nozīmē, ka neviens no tiesisko attiecību dalībniekiem nepamatoti neiedzīvojas uz cita šo tiesisko attiecību dalībnieka rēķina (*sk.: Torgāns K. (zin. red.), Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 52. un 148. lpp.*).

Dabasgāzes pārvade, uzglabāšana, sadale un tirdzniecība ir regulējams sabiedriskais pakalpojums enerģētikas nozarē (*sk. likuma “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 2. panta otrās daļas 1. punktu, Enerģētikas likuma 1. panta 11. punktu un Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumu “Noteikumi par regulējamiem sabiedrisko pakalpojumu veidiem” 4. punktu*). No likuma “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 1. panta un 2. panta otrās daļas 1. punkta izriet, ka valsts ar mērķi citstarp nodrošināt iespēju saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus, kuru cenas atbilst ekonomiski pamatotām izmaksām, regulē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu kā komercdarbību enerģētikas nozarē, nosakot sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas kārtību un tiesiskās attiecības sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā. Arī

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka sabiedrisko pakalpojumu regulēšanā vienmēr jārēķinās ar divām interesēm – pirmkārt, ar piegādātāja interesi nodrošināt sava uzņēmuma ekonomisko darbību un attīstību un, otrkārt, ar patērētāju interesi saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus par samērīgiem tarifiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 24. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-16-03 5. punktu*). Tādējādi energoapgādi, kas citstarp ietver dabasgāzes iepirkšanu, pārveidi, uzglabāšanu, pārvadi, sadali vai tirdzniecību, nepieciešams licencēt vai reģistrēt (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 7. punktu*). Tā ir īpaši regulējama, lai nodrošinātu enerģijas lietotāju efektīvu, drošu un kvalitatīvu apgādi ar dabasgāzi pieprasītajā daudzumā un par pamatotām cenām (*sk. Enerģētikas likuma 3. panta 1. punktu*). Līdz ar to dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku savstarpējās tiesiskās attiecības regulē ne vien vispārīgās civiltiesību normas, bet arī speciālās tiesību normas.

Satversmes tiesa lietās Nr. 2019-10-0103 un Nr. 2019-37-0103 atzina, ka likumdevēja pienākums papildus noteikt arī izņēmumus no vispārīgā civiltiesību regulējuma pastāvēja citstarp tādēļ, lai līdzsvarotu konkrēto tiesisko attiecību dalībnieku tiesiskās intereses laikā, kad akciju sabiedrība “Latvijas Gāze” Latvijas dabasgāzes tirgū bija monopolstāvoklī (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. punktu un 2020. gada 20. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Proti, līdz 2017. gada 5. janvārim Latvijas dabasgāzes tirgū darbojās tikai viens energoapgādes komersants, kas nodrošināja dabasgāzes iepirkšanu, uzglabāšanu, pārvadi, sadali un tirdzniecību. Lai attīstītu konkurenci Latvijas dabasgāzes tirgū, tika būtiski mainīta tā struktūra (*sk. 2015. gada 15. septembrī Saeimai iesniegtā likumprojekta Nr. 396/Lp12 “Grozījumi Enerģētikas likumā” anotāciju*). Kopš 2017. gada 5. janvāra pārvades un uzglabāšanas pakalpojumus sniedz akciju sabiedrība “Conexus Baltic Grid” (*sk. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas licenci Nr. E33002 un licenci Nr. E31002, pieejamas: <https://www.sprk.gov.lv/>*). Turklāt 2017. gada 3. aprīlī, stājoties spēkā atsevišķām Enerģētikas likuma normām un uz to pamata izdotajiem Noteikumiem Nr. 78, Latvijas dabasgāzes tirgus tika pilnībā liberalizēts. Proti, dabasgāzes tirgus tika atvērts citiem dabasgāzes tirgotājiem, nodrošinot enerģijas lietotājiem iespēju brīvi izvēlēties dabasgāzes tirgotāju un iegādāties dabasgāzi par cenu, kas noteikta, tirgus dalībniekiem savstarpēji vienojoties (*sk. Saeimas 2015. gada 22. oktobra sēdes stenogrammu, pieejama: <https://www.saeima.lv/>*). Visbeidzot 2017. gada 7. decembrī sadales pakalpojumu sniegšanu pārņēma akciju sabiedrība

“Gaso” (sk. *Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas licenci Nr. E34003, pieejama: <https://www.sprk.gov.lv/>*). Minēto izmaiņu rezultātā akciju sabiedrība “Latvijas Gāze” šobrīd nodarbojas vien ar dabasgāzes tirdzniecību. Tādējādi Latvijas dabasgāzes tirgū tika attīstīta konkurence, nodalot dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatoru no darbībām, kas saistītas ar dabasgāzes sadali vai tirdzniecību.

Lai arī tika veiktas darbības, kas vērstas uz Latvijas dabasgāzes tirgus liberalizēšanu, atsevišķos šā tirgus sektoros joprojām pastāv monopola apstākļi. Atbilstoši Enerģētikas likuma 45. panta septītajai daļai sadales sistēmas operatoru licenču darbības zonu pārklāšanās nav pieļaujama. Tādējādi 2017. gada 7. decembrī akciju sabiedrībai “Gasos” tika izsniegta ekskluzīva licence dabasgāzes sadalei Latvijas teritorijā. Attiecībā uz pārvades sistēmas operatoriem un uzglabāšanas sistēmas operatoriem Enerģētikas likums šāda veida ierobežojumu neparedz un tādējādi pieļauj vairāku pārvades sistēmas operatoru un uzglabāšanas sistēmas operatoru darbību Latvijas teritorijā. Taču faktiski šobrīd vienīgais pārvades un uzglabāšanas sistēmu operators Latvijā ir akciju sabiedrība “Conexus Baltic Grid” (sk. *Komersantu reģistru, pieejams: <https://www.sprk.gov.lv/>*). Monopola apstākļos sabiedrības resursi netiek sadalīti visefektīvākajā veidā un tieši vai pastarpināti tiek radīts kaitējums arī patērētājiem (sk.: *Wish R., Bailey D. Competition Law. 9th edition. Oxford: Oxford University, 2018, pp. 7, 18–20*). Proti, monopolstāvoklis ir tirgus nepilnība, kas kaitē preču un pakalpojumu pircējiem, tostarp dabasgāzes galalietotājiem, tādēļ likumdevējam ir pienākums regulēt vairākas tiesiskās attiecības tā, lai monopolstāvoklī esošs komersants nesamērīgi neierobežotu preču un pakalpojumu pircēju tiesības. Līdz ar to valstij joprojām ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātā sociāli atbildīgas valsts principa izrietošs pienākums iejaukties Latvijas dabasgāzes tirgū, ciktāl tajā pastāv monopola apstākļi, un līdzsvarot konkrēto tiesisko attiecību dalībnieku tiesiskās intereses, tajā skaitā nosakot izņēmumus no privāttiesisko attiecību noregulējuma (sal. sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*).

Likumdevējs dabasgāzes apgādes sistēmu un tirgu ir noregulējis Enerģētikas likumā. Tas nosaka enerģijas lietotāja būtiskākās tiesības liberalizētā dabasgāzes tirgū, proti, tiesības brīvi izvēlēties dabasgāzes tirgotāju (sk. *Enerģētikas likuma 107. panta otro daļu*). Ar dabasgāzes tirdzniecību var nodarboties dabasgāzes tirgotājs vai publiskais tirgotājs, kuri reģistrēti dabasgāzes tirgotāju reģistrā (sk. *Enerģētikas likuma 107. panta pirmo daļu*). Par dabasgāzes

saņemšanu no dabasgāzes pārvades sistēmas operatora un transportēšanu līdz enerģijas lietotājam atbild sadales sistēmas operators (*sk. Enerģētikas likuma 45. panta pirmās daļas 2. punktu*). Dabasgāzes piegādi sadales sistēmai nodrošina pārvades sistēmas operators (*sk. Enerģētikas likuma 112. panta 2. punktu un 113. panta 2. punktu*). Vienotajam dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatoram ir papildu pienākums nodrošināt Baltijas valstīs vienīgās funkcionējošās dabasgāzes krātuves, proti, Inčukalna pazemes gāzes krātuves, darbību, tehnisko ekspluatāciju un attīstību, lai sniegtu dabasgāzes krātuves pakalpojumus (*sk. Enerģētikas likuma 112. panta 4. punktu*). Tādējādi Enerģētikas likums nosaka dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku privāttiesisko attiecību speciālo regulējumu, iezīmējot liberalizētā Latvijas dabasgāzes tirgus funkcionēšanas pamatus.

Savukārt Ministru kabinets ir pilnvarots noteikt dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas kārtību, dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku tiesības un pienākumus, norēķinu kārtību un citus Enerģētikas likumā ietvertajās pilnvarojumā normās, tostarp 107. panta septītajā daļā, noteiktos jautājumus. Ministru kabinets, kā pamatu norādot citstarp Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu, izdevis Noteikumus Nr. 78. Tie paredz, ka dabasgāzes tirdzniecība lietotājam notiek saskaņā ar šiem noteikumiem un dabasgāzes tirgotāja un lietotāja noslēgto dabasgāzes tirdzniecības līgumu (*sk. Noteikumu Nr. 78 24. un 28. punktu*). Dabasgāzes tirgotājam ir pienākums noslēgt sadales sistēmas pakalpojumu līgumu ar sadales sistēmas operatoru, kurš nodrošina enerģijas lietotājam dabasgāzes piegādi līdz dabasgāzes apgādes sistēmas piederības robežai – piederības un atbildības dalījuma vietai starp sadales sistēmas operatora un lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmām (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.7. apakšpunktu, 35. un 71. punktu*). Dabasgāzes piegādi līdz sadales sistēmas piederības robežai veic pārvades sistēmas operators, pamatojoties uz sadarbības līgumu starp sadales un pārvades sistēmas operatoru vai uz pārvades sistēmas pakalpojuma līgumu ar dabasgāzes tirgotāju (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.25. apakšpunktu un 36. punktu*). Savukārt enerģijas lietotājam ir pienākums sniegt patiesu informāciju par patērēto dabasgāzi atbilstoši komercuzskaites mērāparāta rādījumiem, kā arī samaksāt par patērēto dabasgāzi, sistēmas pakalpojumu sniegšanu un veikt citus normatīvajos aktos noteiktos maksājumus dabasgāzes tirgotājam (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.16., 97.1. un 97.2. apakšpunktu*).

Līdz ar to likumdevējs Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ir pilnvarojis Ministru kabinetu detalizēt šajā likumā ietvertā dabasgāzes apgādes

speciālā tiesiskā regulējuma atsevišķus jautājumus, lai nodrošinātu enerģijas lietotājiem drošu, efektīvu un ekonomiski pamatotu dabasgāzes apgādi.

22.2. Līdz 2017. gada 3. aprīlim, tas ir, pirms Noteikumu Nr. 78 spēkā stāšanās, dabasgāzes piegādes un lietošanas kārtību noteica Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumi Nr. 85 “Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi” (turpmāk – 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi). Šajos noteikumos bija ietverti apstrīdētajām normām pēc būtības saturiski līdzīgi punkti, kuru satversmība jau vērtēta Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103. Proti, apstrīdētās normas regulē dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Šādā gadījumā enerģijas lietotājam ir pienākums norēķināties ar sadales sistēmas operatoru atbilstoši izlietotās dabasgāzes pārrēķinam, kuru nosaka pēc Noteikumu Nr. 78 88. punktā ietvertajām aprēķina metodēm dubultā apmērā, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums. Līdzīgi 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu 99. punkts paredzēja patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanas metodes gadījumos, kad pieļauts dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpums, bet 98. un 100. punkts – enerģijas lietotāja pienākumu samaksāt par patērēto dabasgāzi atbilstoši minētajām metodēm, kā arī kompensāciju divkārtšā minētā maksājuma apmērā.

Enerģētikas likuma 42.¹ panta pirmā daļa tāpat kā 107. panta septītā daļa ietvēra pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt dabasgāzes piegādes un lietošanas kārtību un sistēmas operatora un enerģijas lietotāja tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā. Tomēr minētie 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu punkti bija izdoti, pamatojoties uz Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmo daļu, kurā bija tieši norādīts uz pilnvarojumu Ministru kabinetam detalizēt tiesiskās sekas dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Proti, tā noteica, ka dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu vai līguma par dabasgāzes piegādi pārkāpuma gadījumā, ja tā rezultātā enerģijas lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, lietotājs samaksā energoapgādes komersantam par izlietoto dabasgāzi, kā arī kompensāciju. Kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību bija pilnvarots noteikt Ministru kabinets. Spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 atzīts, ka likumdevējs Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā ne vien pats izlēmis to, kādā veidā tiek regulētas

tiesiskās attiecības, kuru ietvaros enerģijas lietotājs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, bet arī skaidri norādījis, kādas likumdevēja noregulētas tiesiskās attiecības Ministru kabinets var konkretizēt (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*).

Ar 2016. gada 11. februāra grozījumiem Enerģētikas likumā, kas stājās spēkā 2016. gada 8. martā, Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa tika izslēgta. Grozījumu izstrādes procesā iebildumus pret to izteikusi akciju sabiedrība “Latvijas Gāze”. Sabiedrība rakstveidā paudusi viedokli par nepieciešamību saglabāt pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt atbildību par dabasgāzes pretlikumīgu izlietošanu (*sk. akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” iebildumus par likumprojektu “Grozījumi Enerģētikas likumā” lietas materiālu 9. sēj. 59. lp.*). Ar minētajiem grozījumiem izslēgta arī Enerģētikas likuma 42.¹ panta pirmā daļa. Tajā paredzētais pilnvarojums noteikt sadales sistēmas operatora un enerģijas lietotāja tiesības un pienākumus gan saglabāts, ietverot to Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā. Atsaucoties uz to, Ministru kabinets turpināja regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas.

Līdz ar to Enerģētikas likumā vairs nav ietverta tāda pilnvarojoša norma, kurā būtu tieši norādīts uz Ministru kabineta pilnvarojumu regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Likums šobrīd paredz abstraktu pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas kārtību, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, sadales sistēmas operatora un lietotāja tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā un citus pilnvarojošajās normās ietvertos jautājumus.

22.3. No Ministru kabineta atbildes raksta izriet, ka, pēc tā ieskata, izskatāmajā lietā pārbaudāms, vai apstrīdētās normas ir izdotas, pamatojoties uz Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietverto pilnvarojumu noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem (*sk. Ministru kabineta atbildes rakstus lietas materiālu 1. sēj. 40. lp., 7. sēj. 105. lp. un 15. sēj. 136. lp.*). Pie līdzīga uzskata turas arī Tieslietu ministrija un akciju sabiedrība “Latvijas Gāze”, kas norāda arī uz pilnvarojumu noteikt dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku, tostarp sadales sistēmas operatora un enerģijas lietotāja, tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā (*sk. Tieslietu ministrijas un akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” viedokļus lietas materiālu 5. sēj. 99. un 143.–149. lp.*). Pieteikumu iesniedzējas un Saeima papildus pilnvarojumam noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, norāda arī uz pilnvarojumu noteikt nokavējuma procentu apmēru (*sk. pieteikumus un*

Saeimas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 4. lp., 5. sēj. 9. lp., 7. sēj. 66., 89., 90., 116., 146. un 147. lp., 8. sēj. 5., 6., 21., 22., 39., 125. un 126. lp., 15. sēj. 118. un 156. lp. un 16. sēj. 16., 45. un 69. lp.).

Enerģētikas, tostarp dabasgāzes apgādes, nozare ir tāda, kurā nepieciešams reglamentēt daudzus tehniska rakstura jautājumus atbilstoši dabasgāzes apgādes infrastruktūras attīstības pakāpei un sabiedrības vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Līdz ar to likumdevēja noteiktais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ var būt plašs un salīdzinoši abstrakts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*).

Tomēr Ministru kabineta noteikumi var tikt izdoti tikai tad, ja tie ir nepieciešami, lai īstenotu likumu dzīvē. Tas tiek panākts, noteikumos konkretizējot Saeimas pieņemtā likuma normas (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 5. punktu un 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 10. punktu*). Ministru kabineta noteikumi nedrīkst ietvert tādas tiesību normas, kas bez likumdevēja pilnvarojuma veidotu jaunas tiesiskās attiecības (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 20. punktu*). Tādējādi Ministru kabinets drīkst tikai konkretizēt Saeimas pieņemto likumu.

Vārda “kārtība” lietošana nepārprotami norāda uz Ministru kabineta noteikumu procesuālo raksturu, proti, noteiktas procedūras izstrādāšanu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 20. punktu*). Jēdziens “kārtība” nozīmē norises īstenošanas veidu vai darbības organizāciju (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 23.3. punktu*). Tas, ka pilnvarojošā normā ir ietverts formulējums “noteikt kārtību”, gan neizslēdz Ministru kabineta tiesības pieņemt materiāla rakstura normas, ciktāl netiek pārkāpts attiecīgais pilnvarojums. Tomēr Ministru kabineta noteikumos nedrīkst būt iekļautas tādas materiālās tiesību normas, kas bez likumdevēja pilnvarojuma veidotu no pilnvarojošā likuma un konkrētajā tiesību nozarē likumdevēja pieņemtā tiesiskā regulējuma atšķirīgas tiesiskās attiecības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 17.1.1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā jāpārbauda, vai Ministru kabinets bija tiesīgs regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, pamatojoties uz Enerģētikas likuma 107. pantā ietvertu abstrakto

pilnvarojumu noteikt enerģijas lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, un nokavējuma procentu apmēru. Proti, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas un nav radījis tādas jaunas tiesiskās attiecības, kuras jau neizrietētu no Enerģētikas likuma.

23. Pat tad, ja likumdevēja dotais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ ir plašs vai salīdzinoši abstrakts, izpildvarai, interpretējot pilnvarojošo likuma normu, ir jāievēro ne tikai likumā ietvertie mērķi un vērtības, kuru aizsardzībai likums ir pieņemts, bet arī no tiesību sistēmas izrietošas prasības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Nav pieļaujama pamattiesību ierobežojuma noteikšana bez skaidra likumdevēja pilnvarojuma. Īstenojot pilnvarojumu, ir jāizvairās no personas pamattiesību ierobežošanas, ja uz ierobežojumu nepieciešamību nav tieši norādīts pilnvarojošajā normā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 23.4. punktu*).

23.1. Latvijas tiesību sistēmā vispārīgo civiltiesību regulējumu nosaka Civillikums. Tas paredz, ka prettiesiska tiesību aizskārums, tas ir, līgumpārkāpuma vai ārpuslīgumiska tiesību aizskārums, gadījumā aizskartajai personai, prasot tai nodarītu zaudējumu atlīdzību, ir pienākums pierādīt pārkāpēja prettiesisku darbību vai bezdarbību, zaudējumu apmēru, kā arī cēloņsakarību starp abiem minētajiem.

Taču dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kad enerģijas lietotājs prettiesiski iejaucies dabasgāzes patēriņa skaitītāja darbībā, patērētās dabasgāzes daudzuma un energoapgādes komersanta iespējamo zaudējumu apmēra noteikšana ir objektīvi apgrūtināta. Tas saistīts ar to, ka patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanā vienmēr jāņem vērā iespējamie zudumi. Turklāt dabasgāzes skaitītāji var būt uzstādīti gan enerģijas lietotājam piederošā īpašumā, gan ārpus tā, bet iekļūt enerģijas lietotāja īpašumā energoapgādes komersants drīkst tikai ar enerģijas lietotāja piekrišanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21.1. un 28. punktu*).

Enerģijas lietotājam ir pienākums nodrošināt sistēmas operatora pārstāvju netraucētu piekļušanu dabasgāzes apgādes sistēmām gazificētajā objektā un komercuzskaites mērparātiem (*sk. Noteikumu Nr. 78 98.1. un*

99.1. apakšpunktu). Tomēr sociālajā realitātē enerģijas lietotāji, kas pārkāpuši dabasgāzes lietošanas noteikumus, var būt ieinteresēti šo pienākumu nepildīt, lai varētu dabasgāzi patērēt bez maksas pēc iespējas ilgāk. Ja enerģijas lietotājs šo pienākumu nepilda, sadales sistēmas operatoram ir tiesības pārtraukt dabasgāzes piegādi mājtsaimniecības lietotāja objektam (sk. *Noteikumu Nr. 78 105.6. apakšpunktu*). Taču sadales sistēmas operators šīs tiesības var izmantot tikai tad, ja lietotājs tam nodrošina iespēju piekļūt noslēgierīcei, kuru aizverot dabasgāzes piegāde konkrētam lietotājam tiek pārtraukta, vai arī noslēgierīce neatrodas attiecīgajam lietotājam piederošā īpašumā (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21.1. punktu*).

Apstrīdētajās normās noteiktais pienākums dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samaksāt par izlietoto dabasgāzi sadales sistēmas operatoram atbilstoši tā veiktajam pārrēķinam nodrošina sadales sistēmas operatoram atlīdzību par piegādāto dabasgāzi arī tad, ja tās faktiskā daudzuma noteikšana ir apgrūtināta. Proti, izlietotās dabasgāzes daudzums lietotājam, kas nav mājtsaimniecības lietotājs, tiek aprēķināts, pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi, bet mājtsaimniecības lietotājam – ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās. Tādējādi tiek prezumēts pēc konkrētiem kritērijiem nosakāms izlietotās dabasgāzes daudzums, atbrīvojot sadales sistēmas operatoru no pienākuma to pierādīt. Tāpat sadales sistēmas operators ar apstrīdētajām normām ir atbrīvots no pienākuma pierādīt, ka tieši enerģijas lietotājs vainojams prettiesiskajā darbībā. Proti, apstrīdētās normas pieļauj enerģijas lietotāja atbildības iestāšanos arī tādos gadījumos, kad komercuzskaites mēraparātam bojājumi radīti bez enerģijas lietotāja vainas, piemēram, trešās personas rīcības rezultātā (sk. *Tieslietu ministrijas, Patērētāju tiesību aizsardzības centra un Dr. iur. Laura Rasnača viedokļus lietas materiālu 5. sēj. 109., 134. un 148. lp.*).

Līdz ar to apstrīdētajās normās ir ietverts tāds speciāls tiesiskais regulējums atlīdzības par izlietoto dabasgāzi noteikšanai dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kas atšķiras no vispārīgā civiltiesību regulējuma, atbilstoši

kuram aizskartajai personai ir pienākums pierādīt aizskārēja prettiesisku rīcību, zaudējumu apmēru un cēloņsakarību starp abiem minētajiem. Likumdevējs var, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas, ar speciālām normām noregulēt jautājumu par dabasgāzes piegādes izdevumu atlīdzību atšķirīgi no vispārīgās tiesiskās kārtības. Proti, likumdevējs mainīgajos sociālajos, ekonomiskajos un politiskajos apstākļos ar tiesību normu palīdzību visdažādākās tiesiskās situācijas noregulē tā, lai tās atbilstu sociālajai realitātei.

23.2. Satversmes tiesa lietās Nr. 2019-10-0103 un Nr. 2019-37-0103 atzina, ka Ministru kabinets, pamatojoties uz tam likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, bija tiesīgs noteikt speciālu tiesisko regulējumu attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma sekām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. un 32.3.1. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. un 26.4. punktu*). Tomēr šāds secinājums tika izdarīts citos tiesiskajos apstākļos. Proti, Satversmes tiesas secinājums attiecās uz Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā ietverto Ministru kabinetam piešķirto pilnvarojumu un situāciju, kad bija nepieciešams nodrošināt enerģijas lietotāju tiesību aizsardzību no monopolstāvoklī esošās akciju sabiedrības “Latvijas Gāze”. Satversmes tiesai, pārbaudot, vai Ministru kabinets arī šobrīd noteicis speciālu tiesisko regulējumu attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma sekām, ievērojot pilnvarojuma robežas, ir jāvērtē patlaban pastāvošie tiesiskie apstākļi.

Ar 2016. gada 11. februāra grozījumiem Enerģētikas likumā, no kuriem izrietēja Latvijas dabasgāzes tirgus liberalizācija un konkurences attīstība, tika ievērojami pārveidota šā tirgus struktūra. Atverot dabasgāzes tirgu citiem dabasgāzes tirgotājiem un nodalot dabasgāzes pārvades sistēmas operatoru un uzglabāšanas sistēmas operatoru no darbībām, kas saistītas ar dabasgāzes sadali vai tirdzniecību, mainījās dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieki un viņu tiesiskās attiecības. Proti, notika pāreja no monopolstāvoklī esoša energoapgādes komersanta attiecībām ar enerģijas lietotāju uz modeli, kurā konkrētā tiesisko attiecību shēmā kā patstāvīgs tiesību subjekts darbojas arī dabasgāzes tirgotājs, sadales sistēmas operators un pārvades un uzglabāšanas sistēmas operators (*sk. šā sprieduma 22.1. punktu*). Mainoties dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem un viņu tiesisko attiecību struktūrai, būtiski mainās arī šo dalībnieku tiesību un pienākumu saturs. Turklāt, izbeidzoties akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” monopolstāvoklim, samazinājās nepieciešamība pēc valsts iejaukšanās tiesisko attiecību regulēšanā līdzsvara nodrošināšanai starp tiesisko attiecību

dalībniekiem. Tādējādi, piemēram, dabasgāzes cena vairs nav regulēta, bet tiek noteikta vienošanās ceļā, izņemot gadījumus, kad enerģijas lietotājs izvēlēties palikt regulētajā dabasgāzes tirgū (*sk. Enerģētikas likuma 106. panta trešo daļu un 107. panta trešo daļu*). Šobrīd šāda valsts iejaukšanās var būt nepieciešama vien attiecībā uz monopolstāvoklī esošajiem tirgus dalībniekiem: sadales sistēmas operatoru un pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatoru.

Tā kā būtiski mainījās Latvijas dabasgāzes tirgus struktūra un līdz ar to arī tā tiesiskais regulējums, Enerģētikas likumā citstarp tika grozītas arī pilnvarojošās normas, uzdodot Ministru kabinetam izdot jaunus noteikumus, kas reglamentē dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumus (*sk. Enerģētikas likuma 107. panta trešo, piekto un septīto daļu, 109. panta ceturto daļu un pārejas noteikumu 34. punktu*). Kā jau šajā spriedumā norādīts, ar šiem grozījumiem citstarp tika izslēgta Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa, kurā likumdevējs bija ne tikai izlēmis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, bet arī skaidri pilnvarojis Ministru kabinetu tās konkretizēt (*sk. šā sprieduma 22.2. punktu*). Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-37-0103 atzina arī to, ka 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu 98.–100. punkts, kas detalizētāk regulēja Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmās daļas piemērošanu, neradīja tādas jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizrietētu no Enerģētikas likuma (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. un 26.4. punktu*).

Izslēgtajā Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā ietvertajam pilnvarojumam noteikt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas pēc būtības saturiski līdzīgs pilnvarojums tika saglabāts attiecībā uz siltumenerģiju. Arī siltumenerģija ir viens no regulējamo pakalpojumu sniegšanā enerģētikas nozarē pastāvošo tiesisko attiecību objektiem (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 11. punktu*). Attiecībā uz siltumenerģijas piegādes un lietošanas noteikumu vai līguma par siltumenerģijas piegādi pārkāpuma gadījumiem likumdevējs Enerģētikas likuma 46.¹ panta trešajā daļā, kas stājās spēkā vienlaicīgi ar Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmo daļu, taču joprojām ir spēkā, piešķīris Ministru kabinetam šādu pilnvarojumu: “Ja energoapgādes komersants konstatē, ka enerģijas lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par siltumenerģijas piegādi un lietošanu vai līgumu par siltumenerģijas piegādi, bet energoapgādes komersants uz piederības robežas ir nodrošinājis siltumnesēja parametrus, enerģijas lietotājs samaksā energoapgādes komersantam kompensāciju. Kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību, kā arī gadījumus, kādos

kompensācija aprēķināma, nosaka Ministru kabinets.” Uz šā pilnvarojuma pamata Ministru kabinets izdevis 2008. gada 21. oktobra noteikumus Nr. 876 “Siltumenerģijas piegādes un lietošanas noteikumi”, kuru IX nodaļa paredz kompensācijas apmēra noteikšanas kārtību un piemērošanas gadījumus.

Šādos apstākļos Ministru kabinets nevarēja paļauties, ka tam noteiktā pilnvarojuma apjoms paliks nemainīgs. Likumdevējam, izstrādājot grozījumus Enerģētikas likumā, bija jāizlemj, vai arī liberalizētā dabasgāzes tirgus apstākļos valstij nepieciešams iejaukties šajā tirgū un noregulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Saeimai būtu jāsniedz pamatoti argumenti, kādēļ vienam no dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem, tas ir, monopolstāvoklī esošajam sadales sistēmas operatoram, nosakāms īpašs tiesiskais regulējums. Tāpat likumdevējam bija jānosaka skaidrs pilnvarojums Ministru kabinetam detalizēt tiesiskās sekas dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Ministru kabinets drīkst izdot tikai tādas normas, kas nav pretrunā ar citiem likumiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 29.3. punktu*). Nav pieļaujama tāda situācija, ka atkāpšanās no likumā, tas ir, Civillikumā, ietvertā vispārīgā civiltiesību regulējuma tiek īstenota ar Ministru kabineta noteikumiem, nevis likumu.

Līdz ar to apstrīdētās normas rada jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizriet no Enerģētikas likuma. Proti, ar apstrīdētajām normām Ministru kabineta noteikumos attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem noteiktas tādas atkāpes no vispārīgā civiltiesību regulējuma, par kurām likumdevējs Enerģētikas likumā nav nedz izlēmis, nedz arī ietvēris atbilstošu pilnvarojumu Ministru kabinetam tās detalizēt. Arī no Saeimas viedokļa izriet, ka, pēc tās ieskata, apstrīdētās normas nedrīkst radīt jaunas tiesiskās attiecības, kas neizriet no Enerģētikas likuma (*sk. Saeimas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 80. lp.*). Tādējādi Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir pārkāpis tam Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā noteiktā pilnvarojuma robežas un rīkojies *ultra vires*.

24. Pieteikumu iesniedzējas, Ministru kabinets un vairākas pieaicinātās personas norāda, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 64. pantam vērtējama, pārbaudot, vai tās nosaka kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem.

Izvērtējot šos apsvērumus, jāņem vērā, ka apstrīdētās normas neregulē kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. Šajā spriedumā jau norādīts, ka jēdziens “kārtība” liecina par Ministru kabineta noteikumu

procesuālo raksturu, proti, pilnvarojumu noteikt procedūru. Materiālās tiesību normas “kārtības” noteikšanai var tikt izdotas tikai tad, ja pilnvarojums to paredz un netiek radītas jaunas tiesiskās attiecības, par kurām likumdevējs nav izlēmis (*sk. šā sprieduma 22.3. punktu*). Proti, likumdevējam pašam jāizlemj, vai un kādas tiesiskās attiecības ir nodibināmas, tādējādi iezīmējot šo tiesisko attiecību ietvaru. Savukārt Ministru kabinets vien detalizē šo tiesisko attiecību saturu, tostarp ar materiālām tiesību normām, ja tas atbilst noteiktajam pilnvarojumam.

Arī lietā Nr. 2019-37-0103 vērtētajās tiesību normās Ministru kabinets bija pilnvarots noteikt “kārtību”, proti, kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tomēr likumdevējs Enerģētikas likuma redakcijā, uz kuras pamata tika izdoti 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi, bija izlēmis, ka attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumiem ir nosakāms tāds speciāls tiesiskais regulējums, atbilstoši kuram enerģijas lietotājs maksā sadales sistēmas operatoram par patērēto dabasgāzi un kompensāciju. Tāpat likumdevējs bija tieši norādījis uz pilnvarojumu Ministru kabinetam konkretizēt šo maksājumu apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tādēļ Satversmes tiesa minētajā lietā atzina, ka Ministru kabinets bija tiesīgs izdot materiālas tiesību normas, kas noteica patērētās dabasgāzes un kompensācijas aprēķina metodes. Taču patlaban spēkā esošajā Enerģētikas likuma redakcijā likumdevējs nav nedz izlēmis par speciāla tiesiskā regulējuma noteikšanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumiem, nedz arī deleģējis Ministru kabinetam attiecīga regulējuma konkretizēšanu. Līdz ar to apstrīdētās normas, kurās Ministru kabinets tomēr noteicis atkāpes no vispārīgā civiltiesību regulējuma, nevis regulē kārtību atbilstoši likumdevēja pilnvarojumam, bet gan rada jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizriet no Enerģētikas likuma.

Tāpat apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemtajiem pakalpojumiem. Saistību tiesības rodas vai nu no tiesiska darījuma, vai no neatļautas darbības, vai pēc likuma (*sk. Civillikuma 1402. pantu*). Enerģijas lietotājs norēķinās par saņemtajiem pakalpojumiem, tas ir, par patērēto dabasgāzi un sistēmas pakalpojumiem, ar dabasgāzes tirgotāju, pamatojoties uz starp tiem noslēgto dabasgāzes tirdzniecības līgumu (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.12. un 97.1. punktu*). Ar pakalpojumu saprotams tiesisks darījums, tas ir, atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai (*sk. Civillikuma 1403. pantu*). Taču dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā enerģijas lietotājs pieļauj neatļautu darbību, kuras rezultātā sadales sistēmas operatoram tiek nodarīti

zaudējumi – dabasgāzes zudumi. Neatļauta darbība civiltiesībās var izpausties gan līguma vai cita darījuma pienākumu nepildīšanā, gan ārpuslīgumiskā citas personas aizskārumā (sk.: *Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 142. lpp.*).

Tādējādi dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā lietotāja pienākums veikt apstrīdētajās normās paredzēto maksājumu rodas uz cita saistību rašanās pamata – neatļautas darbības dēļ. Līdz ar to apstrīdētās normas rada jaunas, no neatļautas darbības izrietošas enerģijas lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesiskās attiecības. No Ministru kabineta atbildes raksta un akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” viedokļa izriet, ka apstrīdētajās normās paredzētais maksājums atlīdzina sadales sistēmas operatoram ne tikai zaudējumus par patērēto dabasgāzi, bet arī iespējamus zaudējumus saistībā ar sprādzienbīstamību, dabasgāzes piegādes apturēšanu citiem enerģijas lietotājiem, sadales sistēmas apsekošanu un remontdarbiem (sk. *Ministru kabineta atbildes rakstus un akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” viedokli lietas materiālu 1. sēj. 45. lp., 5. sēj. 99. lp., 7. sēj. 111. un 112. lp. un 15. sēj. 143. lp.*). Tātad apstrīdētajās normās regulētajā gadījumā enerģijas lietotājs nevis norēķinās par saņemto pakalpojumu, bet gan atlīdzina sadales sistēmas operatoram ar neatļauto darbību nodarītos zaudējumus.

Ievērojot minēto, atzīstams, ka apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemtajiem pakalpojumiem. Arī Noteikumu Nr. 78 struktūra liecina, ka Ministru kabinets, izdodot šos noteikumus, uzskatījis, ka apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemto dabasgāzi un sistēmas pakalpojumiem. Tādējādi Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir pārkāpis tam likumdevēja piešķirto pilnvarojumu un rīkojies *ultra vires*.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

25. Satversmes tiesa jau secināja, ka apstrīdētās normas ir grozītas un tādēļ zaudējušas spēku (sk. *šā sprieduma 14. punktu*). Taču arī turpmākās Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta redakcijas un 89.¹ punkts turpināja regulēt tiesiskās sekas gadījumos, kad enerģijas lietotājs pieļāvis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu. Proti, arī turpmākajās redakcijās minētie punkti noteica enerģijas lietotāja pienākumu norēķināties ar sadales sistēmas operatoru atbilstoši izlietotās

dabaszāzes pārrēķinam, kas veikts saskaņā ar attiecīgajos punktos ietvertajām aprēķina metodēm un citiem noteikumiem.

Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) Satversmes tiesā nav apstrīdēts. Līdz ar to Satversmes tiesai jāvērtē, vai nepieciešams un pieļaujams paplašināt izskatāmās lietas prasījuma robežas un izvērtēt arī jautājumu par Noteikumu Nr. 78 88. punkta (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās civillietas izspriešanai. Tomēr Satversmes tiesai ir jānodrošina arī lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiek novērsts Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka normām neatbilstošs tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 10. punktu*). Proti, noteiktos gadījumos var tikt paplašinātas prasījuma robežas jau ierosinātās lietās (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-06-03 17. punktu*).

Lai secinātu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, jānoskaidro, pirmkārt, vai tā norma, attiecībā uz kuru prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistīta ar lietā apstrīdēto normu, ka tās izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai un, otrkārt, vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-08-03 9.2. punktu*).

Noteikumu Nr. 78 88. punkta (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai ir cieši saistīta ar prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību minētajām augstāka juridiska spēka normām, jo visas minētās tiesību normas regulē dabaszāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, proti,

nosaka enerģijas lietotāja pienākumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru, pamatojoties uz tā veikto pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem atbilstoši tiesību normās ietvertajām metodēm. Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā) joprojām nosaka aprēķina metodes izlietotās dabasgāzes pārrēķinam, kaut arī pašas metodes ir mainītas. Savukārt Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) turpina regulēt enerģijas lietotāja pienākumu norēķināties ar sadales sistēmas operatoru atbilstoši tā veiktajam pārrēķinam, pamatojoties uz šajos punktos un 88. punktā noteikto.

Tātad gan apstrīdētās normas, gan arī to turpmākās redakcijas attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumiem nosaka tādu speciālu tiesisko regulējumu, kas atšķiras no vispārīgā civiltiesību regulējuma attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem. Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā un arī citās tiesību normās nav izdarīti tādi grozījumi, kas noteiktu Ministru kabinetam pilnvarojumu detalizēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesisko seku speciālo tiesisko regulējumu.

Ievērojot minēto, šajā spriedumā izdarītie secinājumi par Ministru kabineta rīcību *ultra vires* ir attiecināmi arī uz Noteikumu Nr. 78 88. punktu (spēkā esošajā redakcijā), 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam). Tādēļ šo normu atzīšana par neatbilstošām Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai ir iespējama tā paša prasījuma ietvaros.

Tādējādi no Satversmes tiesas procesa ekonomijas viedokļa būtu lietderīgi paplašināt prasījuma robežas izskatāmajā lietā. Turklāt tiesiskas valsts princips prasa, lai Satversmes tiesa atbilstoši tās kompetencei nodrošina tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiktu novērsts tiesiskais regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Tātad arī Noteikumu Nr. 78 88. punktā (spēkā esošajā redakcijā), 89. punktā (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktā (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu

tiesību normu un neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

26. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Tādējādi likumdevējs Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 34. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu*).

26.1. Ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas, Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) ir zaudējuši spēku, Satversmes tiesai normas nav jāatzīst par spēku zaudējušām. Tomēr no Pieteikumu iesniedzēju pieteikumiem izriet, ka tās lūdz Satversmes tiesu, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, nodrošināt enerģijas lietotāju – atbildētāju to izskatīšanā esošajās civillietās – pamattiesību aizsardzību. Turklāt pieteikumos norādīts, ka apstrīdētās normas ir piemērojamas ne vien Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esošajās civillietās, bet arī virknē citu civillietu, kas atrodas dažādās iztiesāšanas stadijās (*sk. pieteikumus lietas materiālu 1. sēj. 3. un 5. lp., 7. sēj. 65., 67., 87., 88. un 148. lp., 8. sēj. 4., 20., 37., 39., 124. un 127. lp., 15. sēj. 117. un 158. lp. un 16. sēj. 16.–18., 68. un 70. lp.*). Tā kā Satversmes tiesa šā sprieduma 25. punktā atzina, ka arī Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, tai jānodrošina arī to personu pamattiesību aizsardzība, kurām piemērotas vai būtu piemērojamas minētās tiesību normas.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, Satversmes tiesa katrā konkrētajā lietā līdzsvaro tiesiskās drošības principu, no vienas puses, un atsevišķu personu pamattiesības, no otras puses. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāapsver, vai izskatāmajā lietā pastāv tādi apstākļi, kuru dēļ apstrīdētās normas un

Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) atzīstami par spēkā neesošiem no kāda brīža pagātnē.

26.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normas, kas pieņemtas *ultra vires*, ir atzīstamas par prettiesiskām un spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža (sk. *Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 18. punktu 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 18. punktu*). Attiecībā uz šādiem gadījumiem prezumējams, ka antikonstitucionāla tiesību norma nekad nav bijusi spēkā, jo nav pieņemta pienācīgā kārtībā un tāpēc arī nevar radīt tiesiskas sekas (sk. *Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 13. punktu*).

Izņēmuma gadījumos varētu tikt pieļautas atkāpes no šīs prezumpcijas. Tomēr šādos gadījumos Satversmes tiesai būtu jākonstatē būtiski apstākļi, kas pamatotu minētā izņēmuma noteikšanu (sk. *Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 13. punktu un 2016. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2015-13-03 17. punktu*).

Apstrīdētās normas, Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) ir izdoti *ultra vires*. Satversmes tiesa izskatāmajā lietā nav konstatējusi tādas būtiskus apstākļus, kuri varētu pamatot izņēmumu no prezumpcijas par normu spēkā neesību no to izdošanas brīža. Līdz ar to apstrīdētās normas un Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) attiecībā uz personām, kurām tie piemēroti vai būtu jāpiemēro tiesā, atzīstami par spēkā neesošiem no to izdošanas brīža.

27. Satversmes tiesas likums uzliek Satversmes tiesai atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu citstarp skaidrību (sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 30. punktu*).

Satversmes tiesa atzinusi apstrīdētās normas, Noteikumu Nr. 78 88. punktu (spēkā esošajā redakcijā), 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) par spēkā neesošiem no izdošanas brīža, jo šīs normas izdotas *ultra vires*. Tādējādi

dabaszgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas vairs nenosaka speciāls tiesiskais regulējums. Taču tas pats par sevi nenozīmē, ka enerģijas lietotājam vairs nebūtu pienākuma atlīdzināt sadales sistēmas operatoram nodarītos zaudējumus. No taisnīguma principa un tā konkretizācijas elementa – ekonomiskās ekvivalences – izriet, ka nav pieļaujama civiltiesisko attiecību dalībnieku iedzīvošanās uz cita šo tiesisko attiecību dalībnieku rēķina, tostarp nav pieļaujama arī enerģijas lietotāja iedzīvošanās uz sadales sistēmas operatora rēķina. Tādēļ enerģijas lietotājam ir pienākums atlīdzināt sadales sistēmas operatoram ar dabaszgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu nodarītos zaudējumus. Nepastāvot speciālam privāttiesisko attiecību tiesiskajam regulējumam, ir piemērojams vispārīgais civiltiesību regulējums attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem, kas ietverts Civillikumā. Turklāt tieši un nepastarpināti piemērojams Satversmes 105. pants, taisnīguma princips un tā konkretizācijas elements – ekonomiskās ekvivalences princips.

Līdz ar to, nosakot enerģijas lietotāja pienākumu atlīdzināt sadales sistēmas operatoram zaudējumus, kas radušies dabaszgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma dēļ, ir piemērojams Satversmes 105. pants, taisnīguma princips, ekonomiskās ekvivalences princips un Civillikumā ietvertais vispārīgais civiltiesību regulējums.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabaszgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.

2. Atzīt Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabaszgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punktu, 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija

spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova